

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
ZAGREB, PROSINAC 1975. GODIŠTE XXIII.

STANDARDIZACIJA IMENA MJESTA

Ljudevit Jonke

(Referat s onomastičke konferencije Međuakademijskog odbora za onomastiku u Tivtu 1975.)

1. – Naziv teme vrlo je pretenciozan. Zadatak je njegov veoma opsežan i dalekosežan, te u 15 minuta nesavladljiv. Potrebno ga je dakle svesti na osnovne kriterije pri standardizaciji toponima, tj. na kriterije koji nam služe za odabiranje oblika imena u književni jezik. Jer, kao što svi znamo, nema svako ime mjesta takav oblik da ga bez razmišljanja i promjene možemo uvrstiti u književni jezik. Razlozi su poznati: književni i narodni jezik nije nam jedinstven, narodni jezik dijeli se na više dijalekata i govora, a književni ili standardni jezik teži da je što jedinstveniji, što određeniji. Ali utjecaj narodnoga jezika odražava se na toponimima, kao što pokazuju primjeri *Bjelovar*, *Crikvenica*, *Čakovec*, *Beograd* (glavni grad SFRJ), *Biograd* (na moru), *Bela Crkva*, *Bijelo Polje*, *Lički Osik*, *Osijek* (u Slavoniji), *Split*, *Livaki*, *Tijesno*, *Gradište*, *Gradišće*, *Livno*, *Prošćenje*, *Šćit*, *Pušća*, *Vugrovec*, *Bašćanska Draga*, *Međumurje* i *Medimurje*, *Peščenica*, *Medveščak*, *Međeđa*, *Bili Brig*, *Bijeljina*, *Grižane*, *Kumrovec*, *Začretje*, *Križišće*, *Meja*, *Bregi* itd. Ako još uzmemo u obzir njihovu deklinaciju i ktetike, problematika je još zamršenija.

2. – Naši pravopisi kodificirali su ovu problematiku već odavno, ali ne u potpunosti i ne jedinstveno. Oni su nastojali pomiriti dva gledišta: po prvome imena mjesta pišu se onako kako se u narodu izgovaraju, a po drugome onako

kako se već dugo u književnom jeziku, i bez obzira na narodni izgovor, pišu i prema tome također i izgovaraju. Po prvom gledištu, bez obzira na dijalekte i govore, upotrebljavamo i u izgovoru i u pismu štokavska, kajkavska, čakavska, ijekavska, ekavska i ikavska imena mjesta bez ikakve promjene, dakle *Beograd, Biograd, Bijelo Polje, Bela Crkva, Osijek, Lički Osik, Bili Brig, Split, Medveščak, Meja* (= Međa), *Prošćenje, Šćit, Križišće, Gradište, Gradišće, Začretje, Bjelovar, Bijeljina, Prijedor, Prijepolje, Bregi, Livaki, Čakovec, Klanjec, Kumrovec, Pavlovac, Leskovac, Apatovac, Grižane, Jezerane, Padene, Postira, Draganići, Križevci, Moravče* i sl. Pri tom treba uzeti u obzir da se kajkavski nastavak *-ič* pretvara u štokavski *-ić*, a jednako tako i kajkavsko *č* koje stoji na mjestu štokavskoga *ć*, dakle: *Desinić, Krašić, Draganići, Trakošćan, Pušća* i sl.

Po drugom gledištu prevladava oblik koji je po tradiciji prihvaćen u poslovnom i književnom jeziku dugi niz godina, pa je narodni oblik imena prilagođen glasovnim zakonima štokavskog književnog jezika. Premda se ime grada *Rijeke* u narodu izgovara *Rika*, odnosno *Reka*, ipak je već dugo u književnom jeziku prihvaćen i općenito usvojen oblik *Rijeka*, pa samo on predstavlja ime toga lučkoga grada. Tako je i s mnogim drugim čakavskim imenima mjesta, osobito onima koja u čakavskom dijalektu imaju velike glasovne promjene prema književnim glasovima, npr. *Stari Grad* umjesto čakavskog izgovora *Stori grad*, zatim *Vrboska* umjesto *Varboska*, pa *Hvar* umjesto *For*, zatim *Grablje* umjesto *Grobje*, pa *Poljica* umjesto *Pojica*, te *Vrbanj* umjesto *Varbonj* i sl. Prilagodavanje književnom jeziku smatra se nečim prirodnim jer takav postupak sadrži u sebi težnju za približavanjem, što je u području jednog jezika i naroda posve razumljivo.

Ipak oba ova gledišta, odnosno kriterija ne mogu obuhvatiti sve toponime. Ima pojedinih primjera koji pokazuju dvojakosti, tj. primjenu i jednog i drugog kriterija, npr. *Međimūrje* i *Međumūrje*, prvo prema narodnom izgovoru, a drugo prema poštokavljenom obliku. Prema tome i *Međimurac* i *Međumurac*, *Međimūrka* i *Međumūrka*, *međimūrski* i *međumūrski*. Dvojakost, koja je neobična, postoji i u toponimu *Bašćanska Draga* prema narodnom čakavskom izgovoru i nazivu mjesta na cesti *Krk – Baška* (natpis pred samim mjestom) nasuprot nazivu *Bašćanska ploča*, što doduše nije toponim, nego književno ime glasovitoga jezičnog spomenika s najstarijim hrvatskim tekstom iz početka 12. stoljeća. Stoga se i postavlja pitanje može li jedno postojati paralelno s drugim. A sami čakavci naginju i u jednom i u drugom slučaju na oblik *Bašćanska Draga* prema čakavskom izgovoru, čak i u književnom tekstu, npr. u »*Krčkom zborniku*«.

Takve dvojakosti pojavljuju se u još većem broju kad prijedemo na pridjeve izvedene od nekih spomenutih imena mjesta. Taj odnos kletika i etnika vrlo je brojan na kajkavskom području u odnosu dijalekatskog i književnog oblika.

Mislim pri tom na oblik *brdovečki* prema *Brdovec*, kako se sve više pojavljuje u književnom jeziku uz poštokavljani ktetik *brdovački*, dakle *brdovečki* i *brdovački*. Započela se čak diskusija u posljednje vrijeme o tome da li prema etniku *Čakovec-Čakovca* u književni jezik pripada ktetik *čakovački* ili *čakovečki*, kako je u narodnom jeziku kajkavskoga područja.

3. – U pitanju kajkavskih ktetika na *-ečki*, odnosno *-ački*, hrvatski se filolozi u posljednje vrijeme (v. časopis *Jezik*, br. 1, XXI. i XXII. godišta) u većem dijelu zalažu za ktetik sa sufiksom *-ečki*, dakle *čakovečki*, *vrbovečki*, *bukovečki* prema toponimima *Čakovec*, *Vrbovec*, *Bukovec* i sl. Zalažu se za ujednačavanje imenice i pridjeva prema sufiksu *-ec*, pa predlažu paralelizam: *Čakovec* – *čakovečki*, *Vrbovec* – *vrbovečki*, *Bukovec* – *bukovečki* s pozivom na narodni kajkavski izgovor i na potrebu opozicije kajkavskoga *Bukovec* – *bukovečki*, *Bobovec* – *bobovečki*, *Brestovec* – *brestovečki* prema štokavskom *Bukovac* – *bukovački*, *Bobovac* – *bobovački*, *Brestovac* – *brestovački*, što također živi na terenu za druge etnike i ktetike, štokavske. Razlozi se još pojačavaju ako uzmemo u obzir da na kajkavskom području ima mnogo takvih toponima na *-ec* i ktetika na *-ečki*, a često su takvi ktetici postali i sastavni dio složenog toponima, npr. *Bobovec Tomaševčki*, *Botinec Ivanečki*, *Cerje Vrbovečko*, *Čulinečka Dubrava*, *Drenje Brdovečko* i sl., pa ih nužno moramo kao sastavne dijelove toponima prihvatiti sa sufiksom *-ečki*, *-ečka*, *-ečko*. Stoga ih je sasvim opravdano službeni »Imenik mesta u Jugoslaviji« (Beograd, 1965) donio u gore navedenom obliku. U tom administrativnom popisu prijeko je potrebno da se takvi toponimi i ktetici donose zbog identiteta u izvornom kajkavskom obliku, pa nikomu i ne pada na pamet da ih mijenja.

Postavlja se sada pitanje treba li usvojiti u potpunosti mišljenje Antuna Šojata i Stjepana Težaka o paralelnosti toponima i ktetika *Čakovec* – *čakovečki*, *Vrbovec* – *vrbovečki*, *Brdovec* – *brdovečki*, kao što se po svemu čini, ili prihvatiti mišljenje Danijela Alerića da je potrebno preferirati poštokavljivanje u potpunosti, dakle i u nominativu i genitivu toponima i u ktetiku, dakle *Čakovac* – *Čakovca* – *čakovački*, *Brdovac* – *Brdovca* – *brdovački*, *Vrbovac* – *Vrbovca* – *vrbovački*. Najjednostavnije bi dakako bilo kad bismo mogli za sve slične slučajeve predložiti jedinstveno rješenje: ili Šojatovo ili Alerićevo. Ali to, na žalost, po mojem mišljenju nije moguće. Pokazat ću ukratko zbog čega.

U toponimima *Bobovec Tomaševčki*, *Čulinečka Dubrava* i sl. ostaju nužno ktetici na *-ečki* jer su sastavni dio toponima. I u toponimima *Čakovec*, *Brdovec*, *Vrbovec* nužno ostaje nastavak *-ec* zbog razloga identiteta; mislim da vlastito ime ne smijemo iskrivljavati. Ali u pridjevu, odnosno ktetiku možemo ostaviti dvojako, kakva postoji i u drugim slučajevima kad postoje relevantni razlozi za dublete. Ktetike *čakovečki*, *brdovečki*, *vrbovečki* možemo tako pisati i izgovarati zbog opravdanih razloga koje je naveo dr Šojat

i dr Težak, a i ja sam ih ovdje naveo. Ali i ktetici *čakovački*, *brdovački*, *vrbovački* mogu ostati u književnoj upotrebi zbog sustavnosti književnoga jezika. Prema tome rješenje bi bilo: *Čakovec* - *Čakovca* - *čakovački* i *čakovečki*; *Brdovec* - *Brdovca* - *brdovački* i *brdovečki*. Tako bismo piscu i govorniku preporučili na volju da odaberu ktetik kakav im je bliži, tj. koji im se više uklapa u njihovo jezično shvaćanje. Na taj se način izbjegava isključivost i nezadovoljstvo, ostvaruje se slobodan izbor između dviju opravdanih mogućnosti, pa mogu biti zadovoljni i štokavci i kajkavci, a jezik ipak nije izgubio na stabilnosti s obzirom na rijetkost takvih pojava u književnom jeziku. Tako onda ne bismo morali prigovarati Antunu Gustavu Matošu da je pogriješio nazvavši svoju pjesmu *Hrastovački nokturno* prema toponimu *Hrastovec*, odnosno da je sâm sebe drugom prilikom i u drugom tekstu demantirao kad je napisao »krapovečki« prema toponimu *Krapovec*. Treba dopustiti i jeziku i piscu više slobode kad za to ima opravdana razloga.

Sličnih dubleta i sličnih izuzetaka ima u književnom jeziku priličan broj. Zaista, nisu poželjne, ali kad se s opravdanjem pojavljuju, ne treba ih negirati. U tom smislu možemo odgovoriti i dru Vinku Dorčiću na njegovo pitanje u 1. broju Jezika g. 1974. mogu li postojati istovremeno *Bašćanska Draga* i *Bašćanska ploča*. Po prikazanom rezoniranju ja mislim da mogu: *Bašćanska Draga* je toponim u čakavskom kraju na Krku slično kao i *Cerje Vrbovečko* u kajkavskom kraju kraj Vrbovca, a *Bašćanska ploča* je redovni i pravilni oblik u štokavskom književnom jeziku za štokavski ktetik prema toponimu *Baška*. I na taj način mogu biti zadovoljni i čakavci i štokavci, a nikakva se jezična povreda nije dogodila.

Ne valja takvo rezoniranje shvatiti kao »Pomoz' Bog, čaršijo, na dvije strane!«, nego treba promatrati jezik i jezične pojave prema funkcionalnosti jezičnog izraza, a ne samo po pravilima koja zapravo izvlačimo sami iz jezika. Na sličan način predlažem i ktetike *pulski* i *puljski* prema toponimima *Pula* s obzirom na istarsku praksu *Pula* i *puljski* (od Pulj).

O PROBLEMU ODREĐIVANJA FRAZEOLGIZMA

Stefan Rittgasser

Intenzivni razvoj mlade lingvističke grane frazeologije uvjetovao je postavljanje mnogih pitanja s novog gledišta. Nerijetko se čuju glasovi da je potrebno njezin objekt, tj. frazeološke jedinice¹ *imati soli u glavi*, *ostaviti na*

¹ Frazeološke jedinice ili frazeologizmi ustaljeni su izrazi, sastavljeni od dviju ili više riječi, a značenje im obično ne proizlazi iz značenja sastavnih dijelova. Usp. W. Friederich,